

Dr hab. Zbigniew Wróblewski, prof. KUL

Wydział Filozofii

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Al. Raławickie 14

20-950 Lublin

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Karoliny Matyjaszczyk pt. „Cybereugenika we współczesnej cywilizacji naukowo-technicznej. Studium filozoficzno – teologiczne, Szczecin 2020, s. 172.

Recenzowana rozprawa stanowi studium z zakresu antropologii filozoficznej i teologicznej na temat procesu cyborgizacji w kontekście różnych wersji idei eugenicznych oraz idei transhumanizmu. Przedmiotem analiz jest więc aktualny problem faktycznych i możliwych granic przekształcania natury człowieka, w kontekście klasycznego i współczesnego dyskursu antropologicznego. Wyniki tej teoretycznej konfrontacji układają się w przewodnik po filozoficznych problemach, z którymi zmierzyć się powinien każdy antropolog i etyk.

Treść rozprawy

Cel rozprawy został sformułowany przez doktoranta następująco: „Podstawowym celem pracy jest ukazanie, współczesnych mechanizmów prowadzących osobę ludzką do cybernetyki. Tym samym wykazanie tendencji, polegających na tym, że współczesna cywilizacja dąży do stworzenia postaci „człowiekamaszyny” pozbawionej wymiaru duchowego. Ponadto w niniejszej dysertacji zostaną przeprowadzone badania dotyczące określenia wpływu technologii na dzisiejszą cywilizację i jej życie” (s. 9). We wstępie znajduje się jeszcze ogólniejsze sformułowanie celu, które brzmi: „Niniejsza rozprawa ma na celu ukazanie bezprecedensowej wartości każdego życia ludzkiego, w odniesieniu do konkretnego czasu, z uwzględnieniem postępu nauki oraz rozwoju techniki” (s. 9).

Doktorantka deklarowała, że cel rozprawy był realizowany przy zastosowaniu następujących metod: model heurystyki pozytywnej, krytyka źródeł, metaanaliza źródeł statystycznych,

analiza krytyczna, metoda intuicyjna i indukcyjna (s. 10). W rozprawie można wyróżnić dwie zasadnicze części: część charakteryzująca od strony historycznej teoretyczne tło cybereugeniki (rozdział I) oraz część systematyczna poświęcona analizom różnych aspektów cybereugeniki (rozdziały II, III, IV).

W rozdziale I otrzymujemy schematyczny przegląd historii eugeniki (preeugeniki i eugeniki właściwej). Jako przykłady preeugeniki Doktorantka wymienia praktyki oraz idee eugeniczne z okresu starożytnej Grecji (aborcja, eutanazja, zabijanie noworodków, koncepcja dobrze urządzonego państwa w ujęciu Platona), starożytnego Rzymu (eliminowanie dzieci z wadami, prawne aspekty uznawania dzieci przez ojców), średniowiecznej Europy (chrześcijańskie zasady traktowania osób niepełnosprawnych), odrodzenia (idee dobierania rodziców w odpowiednie pary w koncepcji T. Campanelli), czasy nowożytne (rozwój idei dobierania w pary małżeńskie). Poglądy Francisa Galtona jako twórcy eugeniki właściwej zostały scharakteryzowane bardziej szczegółowo. Omówiono m.in. główne założenia i idee eugeniki, kontekst historyczny, rozwój i recepcję eugeniki w XIX i XX wieku w Europie i Ameryce Północnej. Historyczne tło genetyki i rozwoju eugeniki zostało uzupełnione w paragrafie 1.2.3. o klasyfikację jej podstawowych typów: eugenika pozytywna, negatywna, liberalna, cybereugenika.

W drugiej części pracy (rozdziały II, III, IV) są scharakteryzowane wybrane aspekty cybereugeniki takie, jak: idea transhumanizmu, współczesne sposoby technicznego przekształcania natury oraz teologiczna ocena zjawiska.

Doktorantka scharakteryzowała idee oraz kontekst naukowo – techniczny procesów cybereugenicznych, które wyznaczają kontury problemowe procesu przekształcania natury człowieka, a mianowicie: transhumanizm, immortalizm, singularitarianizm, abolicjonizm bioetyczny, postgenderyzm, ekstropianizm, cyberteologię, biotechnologię rolniczą i medyczną. Szczegółowe aplikacje idei cybereugeniki mają swoje rozwinięcia w biocybernetyce wykorzystywanej w inżynierii medycznej, żywności genetycznie modyfikowanej, wychowania na podstawie modelu technopolu, praktyki medycznej oraz korzystania z wirtualnego świata.

Interpretacja teologiczna wybranych problemów cybereugeniki jest przedstawiona w IV rozdziale. W kontekście antropologii teologicznej (koncepcja osoby), Doktorantka krytycznie ocenia zjawisko ulepszania technicznego człowieka (alloplastyka), sieciologizmu, nonotechnologii, programu sztucznej inteligencji.

W zakończeniu przedstawiono listę 17 wniosków podsumowujących cząstkowe wyniki badań. Generalny wniosek brzmi następująco: „ Wyniki badań jednoznacznie wskazują jednak, iż cybereugenika ma negatywną ocenę etyczną. Jest ona we współczesnej cywilizacji naukowo-technicznej narzędziem, poprzez które osoba ludzka dąży do osiągnięcia nieśmiertelności, niezgodnej z przyjętymi zasadami moralnymi i etycznymi” (s. 160).

Ocena formalna rozprawy

Praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii, streszczeń w języku polskim i angielskim oraz wykazu skrótów - w sumie 172 stron.

Kluczowe elementy wstępu do monografii zostały potraktowane pobieżnie lub ogólnikowo, np. brakuje przeglądu badań, cel rozprawy nie jest określony jednoznacznie, wykaz stosowanych metod jest bogaty, ale ich opis jest ogólnikowy.

W zawiązku brakiem definicji sprawozdawczej lub projektującej kluczowego pojęcia dla rozprawy – cybereugeniki - pojawiły się niejasności w strukturze pracy. Brak wyraźniej definicji skutkowało tym, że związki logiczne z pojęciem kluczowym pracy są zastąpione skojarzeniami, np. paragraf na temat biotechnologii i szczegółowych informacji na temat zastosowania biotechnologii, wiąże się bardzo luźno z cybereugeniką (paragraf 2.2.1). Związek jest ten jest jasny na płaszczyźnie ogólnej, a mianowicie, że niektóre zabiegi cybereugeniczne wymagają zastosowania metod biotechnologicznych (inżynieria genetyczna), ale informacje o gazach odpadkowych lub fermentacji zawiesin organicznych łączą się luźno z cyborgizacją. Podobną uwagę można sformułować pod adresem zakresu informacji nt. biotechnologii medycznej (paragraf 2.2.2.). Podręcznikowe informacje o różnych typach biotechnologii nie są sprofilowane tak, żeby czytelnik zainteresowany cybereugeniką zapoznał się danymi naukowymi wyraźnie odnoszącymi się do cyborgizacji (por analogiczny przykład: par. 3.1; 3.2; 3.4).

Paragraf 4.1 („Mózg a komputer w kontekście cyberoniki”) powinien być przesunięty ze względów merytorycznych do rozdziału III. Krótki komentarz teologiczny na końcu paragrafu nie zmienia zasadniczo jego umiejscowienia w strukturze logicznej pracy.

Język rozprawy zawiera szereg usterek interpunkcyjnych, gramatycznych, składniowych i stylistycznych. Poniżej zamieszczam kilka przykładów z bogatej listy błędów.

„Rozdział drugi obejmuje analizy procesów cybereugenicznych, które niejednokrotnie mają miejsce na współczesnym poziomie” (s. 10).

„Czwarty rozdział rozprawy doktorskiej zamierzony jest, jako interpretacja odnosząca się Nauczania Kościoła względem osoby ludzkiej, a procesów cybereugenicznych” (s. 11).

„Rozdział drugi obejmuje analizy procesów cybereugenicznych, które niejednokrotnie mają miejsce na współczesnym poziomie” (s. 10).

„Nie tylko czynniki genetyczne, ale i epigenetyczne – w owych czasach – były argumentami usprawiedliwiania podejmowanych czynów usuwania słabe jednostki w państwie oraz wychowania osobnika jak najsilniejszego” (s. 13).

„W starożytnej Grecji, którą to cenimy głównie za genezę i rozwój filozofii będącej elementem powstałej naszej kultury, także odnajdziemy praktyki eugeniczne” (s. 13).

„Przy argumentacji podejmowanych czynów greccy filozofowie podawali następujące założenia:[...]” (s. 14).

„Stanowisko Kościoła dotyczące zagadnienia mózg a komputer należałoby upatrywać już na pierwszych stronach PŚ, gdzie znajdujemy opisy dotyczące człowieka” (s. 127).

„Sformułowanie dusza występujące niejednokrotnie w Piśmie Świętym znaczy tyle, co odniesienie do osoby ludzkiej bądź całego życia ludzkiego” (s. 130).

Autorka nagminnie używa frazy „twórca terminu”, jako ekwiwalentu językowego nazwy własnej „Francis Galton”, co niekiedy brzmi nieporadnie, np. „ W niniejszych przekonaniach Twórcę terminu popierał kuzyn, który to z kolei był dla niego wielkim autorytetem” (s. 27).

Niestaranna korekta językowa i redakcja tekstu skutkuje wieloma literówkami: np. w ówczesnej naukowej literaturze” (s. 43); „zadnie skupia się (s. 80).

Przypisy bibliograficzne oraz bibliografia nie są sformułowane według jednej zasady, brakuje nazw wydawnictw, nazwisk tłumaczy, stron artykułów. Zapisy tytułów nie zawierają znaków interpunkcyjnych, co spowodowało niewydziałanie podtytułów, np. „Narodziny cyborgizacji nowa eugenika, transhumanizm i zmierzch edukacji”.

Literatura źródłowa składa się głównie z polskich opracowań z obszaru historii eugeniki, biotechnologii, historii filozofii i nauk medycznych. Autorka korzysta głównie z

podręcznikowych i popularnonaukowych opracowań, encyklopedii i słowników specjalistycznych.

Ocena merytoryczna

Rozprawa została przygotowana jako studium filozoficzno-teologiczne. Z braku kompetencji teologicznych w ocenie odnoszę się wyłącznie do przeprowadzonych analiz filozoficznych.

Ogólne idee cybereugeniki (łącznie z transhumanizmem) są szczegółowo rozwijane w postaci postulatów ulepszania egzystencji człowieka oraz postulatów ulepszania jego natury. W pierwszej grupie mieszczą się projekty dotyczące przedłużania życia, nieśmiertelności, walki ze starzeniem się, wyeliminowania chorób, zaawansowanych terapii oraz technik zastępowania. W drugiej grupie mieszczą się postulaty dotyczące ulepszenia mentalnych zdolności człowieka, poszerzania możliwości fizycznych oraz różnorodnych ingerencji genetycznych (np. klonowanie, tworzenie chimer, projektowanie genetycznego potomstwa).

O ile część postulatów cybereugeniki doczekała się wielu fragmentarycznych realizacji i przybrała realne kształty, o tyle jej horyzont zamierzeń – wytworzenie kondycji postludzkiej, przekroczenie granic natury ludzkiej - jest kontrowersyjny nie tylko od strony możliwości naukowo – technicznych, ale przede wszystkim od strony krytyki filozoficznej. Aktualnie idea ta jest w głównej mierze rozważana w literaturze science-fiction oraz w tekstach futurystycznych, prognozujących trendy rozwoju technologicznego. „Nowy człowiek” – efekt końcowy, postulowany jako zwieńczenie transhumanizmu jest ideą, która implikuje szereg problemów ontologicznych i aksjologicznych, dotyczących natury postludzkiej, inteligencji maszyn, cyborgizacji człowieka, przeniesienia umysłu ludzkiego na nośnik cyfrowy, granic modyfikacji natury człowieka w imię przyszłej, wytworzonej natury postczłowieka.

W tak zarysowanym kontekście problemowym należy rozpatrywać propozycję ujęcia tezy rozprawy doktorskiej. Doktorantka podjęła się opracowania problematyki bogatej, zróżnicowanej dyscyplinarnie, wymagającej od badacza dobrej orientacji w kilku dziedzinach, począwszy od zagadnień biologicznych, informatycznych, teologicznych, a skończywszy na zagadnieniach filozoficznych. Należy podkreślić, że wybór problematyki rozprawy nastęczał już w punkcie wyjścia określonych problemów. Po pierwsze, cybereugenika jest konstruktem teoretycznym i empirycznym trudnym do uchwycenia w jakiś prosty i adekwatny schemat pojęciowy. Wielość przejawów idei cybereugenicznych, różnorodne projekty zmian technologicznych i artystycznych, idee polityczno-społeczne, konteksty etyczne i religijne

związane z ideą modyfikacji natury człowieka, to tylko niektóre obszary problemowe, które należało uchwycić w filozoficzne ramy. Problematyka jest heterogeniczna, która dodatkowo jest prezentowana m.in. przez transhumanistów w formach dalekich od akademickiego dyskursu. Po drugie, mamy do czynienia ze współczesnym przykładem „wrzenia nowatorskich idei”, które mają być skonfrontowane z klasycznymi pojęciami filozoficznymi: naturą człowieka, normatywnym ujęciem natury, osobą i jej godnością, w celu wyznaczenia granic dla potencjalnych interwencji technologicznych. Wymieniony zestaw pojęć filozoficznych funkcjonuje w bogatym kontekście historycznym oraz występuje w różnorodnych wariantach, co stanowi kolejne wyzwanie do opanowania złożoności i różnorodności idei filozoficznych.

Kluczowe dla rozprawy pojęcie cybereugeniki nie zostało odpowiednio wyraźnie sformułowane. W rozprawie czytamy: „Cybereugenika to pewien proces polegający na dążeniu, postępu naukowo-cywilizacyjnego do wytworzenia (wyprodukowania) za pomocą technologii sztucznego umysłu pozbawionego aspektu duchowego, zachowującego matematyczny program” (s. 44). Przykłady procesów cyborgizacji pokazują jednak, że w rozprawie używane jest szersze pojęcie cybereugeniki, niż to zaproponowane wyżej. Autorka przeprowadziła szereg analiz historycznych dotyczących eugeniki oraz pośrednio dostarczyła także przykładów z zakresu cybernetyki i cyborgizacji. Potencjalnie były więc wydobyte treści, które mogłyby wejść do nowego pojęcia cybereugeniki, ale zabrakło systematycznego ich uporządkowania. W rezultacie otrzymaliśmy pojęcie mgliste, którego treść może budzić zdziwienie w kontekście standardowego użycia pojęcia eugeniki i cybernetyki. Wskazanie na zbiór wspólny treści obu tych pojęć (eugeniki i cybernetyki), byłby prostym sposobem na konstrukcję nowego pojęcia (cybereugeniki), które byłoby w miarę jasne. Zabrakło tego zabiegu poznawczego i dlatego czytelnik jest wystawiony niekiedy na luźne skojarzenia różnych elementów z obszaru technologii i natury człowieka. Sformułowanie jasnego pojęcia cybereugeniki, umożliwiłoby także określenie sieci relacji semantycznych z pojęciami pokrewnymi: informatyka, robotyka, biotechnologia, inżynieria genetyczna, sieci informatyczne, itd. Pewnym usprawiedliwieniem tych niejasności koncepcyjnych jest złożoność przedstawionej problematyki, dominujący w tym obszarze chaos pojęciowy oraz typ literatury, w której bardziej ceni się „wizyjność” koncepcji, niż ich analityczne uporządkowanie.

Doktorantka zdawała sobie z tego sprawę i wybrała drogę bezpieczną: nie rozwijała szczegółowo jakiejś wersji argumentacji, poprzestając na stwierdzeniu pragmatycznej zgody wielu filozofów w krytyce eugeniki i transhumanizmu, w której pojawia się kategoria

ulepszania natury człowieka. Jeśli przyjmiemy, że ta ostrożność badawcza była motywowana „ekumenizmem filozoficznym”, który docenia dorobek różnych kierunków, szkół, tradycji i szuka „wspólnego mianownika” w krytyce analizowanych idei, to wypada zauważyć, że w tym wspólnym mianowniku znajdują się już narzędzia pojęciowe, które zostały jednak uwzględnione w pracy marginalnie, np. koncepcja osoby, idea technopolu. Usprawiedliwiając taką ostrożność badawczą, polegającą na uwzględnieniu wielu systemów myślenia i na niewiązaniu się żadnym z nich, można wskazać na ograniczenia punktu wyjścia: bogactwo i niejednorodność idei, wymusza niejako sformułowanie syntetycznego punktu widzenia na całość problematyki, co skutkuje m.in. na skrótowym formułowaniu linii argumentacyjnych.

W tym kontekście można uznać, że podstawową zaletą rozprawy jest sporządzenie mapy problemów filozoficznych i teologicznych, które rodzą się na styku idei transhumanizmu, rozwoju technologii i natury człowieka. Został przygotowany wstępny przewodnik filozoficzny po tym skomplikowanym obszarze idei. Nawet jeżeli ścieżki argumentacyjne w tym przewodniku nie zostały precyzyjnie (analitycznie) opisane, to przynajmniej został przedstawiony zarys takich ścieżek.

Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska mgr Karoliny Matyjaszczyk spełnia dostatecznie wymogi stawiane rozprawom doktorskim przez Ustawę z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw, i jako taka stanowi wystarczającą podstawę do dopuszczenia jej Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. Zbigniew Wróblewski, prof. KUL

Dąbrowica, 23.01.2021

